

УДК 343.843

Супрун М. О.,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психокорекційної
педагогіки Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова;
Ієродиякон Митрофан (Божко),
студент відділення магістратури
Київської духовної академії

КАЯТТЯ ЗАСУДЖЕНОГО ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ ЙОГО РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ: КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Метою статті є: визначення сутності та змісту поняття «каяття» засудженого і з'ясування умов формування процесу його ресоціалізації. Аналізуються джерела з проблеми дослідження в різних галузях знань. Відзначається актуальність наукового пошуку в різні історичні періоди розвитку людства.

Розкривається трактування дефініції «каяття людини» в міжпредметному науковому ракурсі.

Ключові слова: каяття; пенітенціарія; людина; особистість; засуджений.

Целью статьи является: определение сущности и содержания понятия «покаяния» осуждённого и выяснения условий формирования процесса его ресоциализации. Анализируются источники по проблеме исследования в различных областях знаний. Отмечается актуальность научного поиска в разные исторические периоды развития человечества.

Раскрывается трактовка дефиниции «покаяние человека» в межпредметном научном ракурсе.

Ключевые слова: покаяние; пенитенциария; человек; личность; осужденный.

Постановка проблеми. Кожна людина в особливі хвилини пошуку відповіді на митарства своєї душі кається перед Творцем за вчинене зло. Коли все в нашому житті налагоджується, то більшість із нас забуває про свої пошуки відповіді на далеко непрості питання нашого буття... Повертаємось ми здебільшого знову до роздумів про свої земні кроки лише в хвилини нових випро-

бувань. Дійсно, не випадково твердить народна мудрість: «Як тривога, так і до Бога!». Особливого життєвого сенсу набуває каяття, коли людина, в силу самих різних морально-правових причин потрапила в місце позбавлення волі. Як тут не згадати ще одне висловлювання мудреців: «Від тюрми та суми – не зарікайся».

Виклад основного матеріалу. Зразу ж зазначимо, що категорія «ка-

яття» знаходиться в одному синонімічному ряді із поняттям «щирість». Отже, можна говорити про здійснення каяття лише за умови щирого налаштування на нього нашої душі.

Знаходячись наодинці зі своєю совістю людина прагне зрозуміти, що саме зумовило її вчинити так, а не інакше. Чому вона не скористалася вибором інших шляхів вирішення своїх питань? А як відомо вибір є завжди! А от чи бажаємо ми бачити альтернативу нашому вибору думок, дій, вчинків...?

В якості прикладу наведемо мовою оригіналу роздуми чоловіка, котрий вже більше десятка років провів у в'язниці, і невідомо скільки ще проведе, так як засуджений довічно – одного із героїв фільму «Літургія»: «Отец Сергей, батюшка дорогой, я очень счастливый человек, правда, я очень счастливый. Я ведь был разбойник, так бы и помер, если бы Господь не остановил и не привёл сюда. В камере пожизненных я стал думать о своей жизни, о грехах, о Боге. Я здесь остался снова один, один на один со своей бедой и мне не с кем было поделиться и поговорить о том, что болело внутри, и я стал говорить с Ним. Сначала как мог своими словами, потом у меня появился молитвослов, Евангелие. Я говорил Ему больше и больше сначала от скорби и боли, потом это стало утешением, потребностью, и наконец, радостью, большой радостью. Каждое утро я встаю с чувством радости, и вечером засыпаю, переживая счастье. Прочитав утренние молитвы и Евангелие, я целый день творю Иисусову молитву – это большое утешение, и даже более того – это настоящее счастье. Я молюсь за всех людей на воле, и говорю не жалейте меня, не нужно ме-

ня жалеть. Я счастливый человек, очень счастливый, – вам там тяжелее, чем мне. Вас там, на воле окружают грехи и страсти, я же здесь закрыт от всего мира. Меня кормят, даже охраняют вот эти добрые люди охранники. Я не имею наслаждений мира, но я очень близок к Богу, простите меня за дерзкие слова. Его имя не сходит с моих уст, мысли заняты Им, и я очень чувствую Его любовь, даже ко мне разбойнику. Это большое счастье, я очень счастливый человек».

Аналізуючи ці слова каяття, вихованець другого класу Київської духовної семінарії Віктор Козловський у творчій роботі «Пастирська опіка в пенітенціарній установі» зазначив: «Після таких слів я запитую себе: чи переживаю я Бога настільки близько, як цей в'язень, і розумію, що мені до його досвіду спілкування з Богом ще дуже і дуже далеко. Думки цієї людини дають можливість зрозуміти наскільки важливою є духовна опіка в місцях позбавлення волі. Там, за межами волі знаходяться люди, яким є що сказати, і як на мене, багато в чому не тільки священник допомагає ув'язненому, але і ув'язнений допомагає священнику».

Дійсно, молодій людині, яка лише стала на перший щабель в пізнанні своєї пастирської місії складно висловлювати судження стосовно тих понять, з котрими ніколи не доводилося пересікатися по життю. Але коли, на думку В. Козловського «...починаєш замислюватися, про місця позбавлення волі, перше що спадає на думку – це довічне ув'язнення. Кожен з нас щоденно вирішує якісь проблеми, ставить перед собою цілі, намагається йти до поставленої мети, іншими словами –

життя сповнене надією. Навіть не можу припустити, що відбувається в душі людини в ту хвилину, коли вона чує вирок: «Довічне ув'язнення». Від цих слів стає моторошно. Для такої людини, поняття надії стає пустим і здавалося б все, що буде далі, уже не має ніякого сенсу: гірше уже не буде, та й краще також. Але ж життя на цьому не припиняється, потрібно якось жити далі. Де взяти сили, щоб змиритися з своєю безвихіддю? Не має сенсу шукати відповідь на це питання, якщо ти живеш, не знаючи Бога. І можливо багато хто з таких засуджених на довічне, так би і не дізнався про Творця в земному житті, якби не такий поворот долі. Життя засудженого на довічне, ділиться на до і після, де переломною точкою являється вирок судді. Особисто я переконаний, що кожен з таких ув'язнених, який ніколи до цього не знав, або не мав можливості дізнатися про Бога, починає задумуватися про те, що все-таки Господь є, про те, що це Той, на Якого залишається остання надія, яка допоможе не зламатися і прожити відміряну частину життя».

Зазначимо, що в смисловому сенсі дефініція «пенітенціарія» інтерпретується як «каяття». Отже, каяття набуває визначального, системоутворюючого поняття в реалізації самої мети діяльності пенітенціарної установи – ресоціалізації засудженого. Осмислення даного явища людського буття вимагає консолідації зусиль богословів, філософів, юристів, психологів, педагогів і представників дотичних людинознавчих сфер.

У православному богослов'ї дещо розрізняються поняття «каяття» і «покаяння». Каяття – це розкаяння людини у своїх діях, усвідом-

лення нею своєї помилки, її причини, та щирі жаль і скорбота стосовно вчиненого гріха. Покаяння ж – це не лише розкаяння і визнання своєї помилки, але також і неодмінне бажання виправити своє життя, змінити його на краще, богоугодне.

Аби підкріпити свої розмірковування конкретними прикладами, звернемося до Святого Письма Нового Завіту. Усім відома історія – взяття Ісуса Христа під варту у Гефсиманському саду. Всім також відоме ім'я зрадника – Іуди, одного з дванадцяти найближчих учнів і послідовників. Однак тієї доленосної ночі сталася ще одна зрада також близької людини. Апостол Петро, який обіцяв Христу піти за Ним навіть на смерть, відцурався від Нього, зрікся, коли виникла загроза бути впізнаним, аби не розділити долі свого Учителя. Отже, дві зради однієї ночі, і два різні виходи з ситуації. Обидва учні розкаялися: Іуда зрозумів наслідки свого вчинку, але не бачачи виходу повісився, Петро ж покався і був прийнятий Христом та повернутий до числа апостолів.

Таким чином, замало лише каяття, необхідне ще й покаяння. До речі, грецьке слово «метанойя» («покаяння»), означає «зміна свідомості». Тобто, каяття – це лише старт, далі ж починається труд покаяння – змінення свого життя на протилежне гріху.

«Злочин і кара», – так у побутовому житті ми усвідомлюємо завдання пенітенціарної системи. Намагаючись поєднати зусилля Церкви та пенітенціарної системи у ресоціалізації засудженого, ми знаходимо точку дотику у терміні «гріх». Проте слід зауважити, що гріх, це не лише злочин. За вченням святих отців, це

ще й хвороба. Так само як наркоман, наприклад, водночас і злочинець, і хворий. Тому ув'язненого/грішника необхідно не лише карати, але й лікувати. І лікувати не тіло, а душу. Завдання, можливо, виходить за межі компетенції в'язниці, тому тут і необхідна діяльна співпраця з Церквою.

Що ж це за хвороба? «Гріх», у перекладі з грецької, означає «помилка», «промах мимо цілі». Гріх – це коли у людини починає двоїтися в очах, коли добро і зло для неї здаються рівнозначними, однаково можливими. Те, що людина власне потрапляє у ситуацію вибору – вкрасти чи ні, вбити чи не вбити – говорить про духовну сліпоту, запаморочення.

Можливо, нам здається, що гріх – справа особистого внутрішнього життя людини, тоді як злочин стосується зовнішніх відносин в суспільстві. Однак це не так. Гріх вносить розлад не лише у стосунки між Богом і людиною, але й у відносини між самими людьми. І в цьому ми переконуємося на практиці мало не щодня. Адам і Єва після гріхопадіння усвідомили, що вони вже не є одним цілим, і почали приховувати свою наготу. А вже у їхніх дітях гріх проріс так глибоко, що Каїн убив свого брата Авеля через заздрість. Тому, коли Христос прийшов на землю, народившись у Віфлеємській печері, ангели сповістили пастирям: «Слава в вишніх Богу, і на землі мир, – благовоління серед людей», говорячи про те, що народився Той, Хто прийшов примирити не лише людей з Богом, але дарувати нове буття самим людям. І власне Церква засновується Ісусом Христом як нова спільнота людей, що прагнуть викоринити гріх у собі і поєднатися з Богом. Ми наголошуємо на слові спільнота, тому що

і в молитві звертаємося до Бога: «Отче наш». Лише в спільноті з іншими, людина може цілком реалізувати себе, тому Бог і створив для Адама жінку – Єву, і в цій єдності людина стає повноцінною.

Про природу гріха можна розмірковувати довго, але, як бачимо, він стає причиною злочину. Тому, щоб боротися з ним, необхідно викоринювати гріх. Цьому завданню і покликана служити Церква. І звичайно задля цього необхідно поєднувати зусилля з державою. А викоринюючи гріх, ми боремося не лише зі злочинном, але й відновлюємо стосунки між самими людьми, що є основою ресоціалізації.

Тепер повернемося до самого покаяння. В системі охорони правопорядку, слідство спочатку встановлює винуватість людини, потім суд виносить відповідне злочину покарання, і далі злочинець відбуває його. І хоча гріх співзвучний поняттю злочин, все ж таки у церковному таїнстві Покаяння ми спостерігаємо іншу модель. Спочатку людина, яка мучиться докорами сумління, усвідомлює своє гріховність, щиро жаліє про скоєні вчинки і вирішує більше не повертатися до гріха. Наступним кроком є сповідь – визнання своїх гріхів перед Богом і священником, який з'ясовує міру гріха, наставляє людину і встановлює епитимію. Виконання ж епитимії (або покути) – це не покарання, а духовні ліки, які допомагають людині позбутися духовної хвороби. Це і відповідне молитовне правило, і читання духовної літератури, і фізичні вправи (піст, поклони тощо), і набуття чеснот, протилежних гріху. Як бачимо, тут підкреслена добровільність людини, що є запорукою успіху, та поєднання ду-

ховного і тілесного. Крім того, в таїнстві Покаяння за зміною розуму відбувається зміна серця. Священик просить у Бога благодатної допомоги людині у подоланні гріха і підтримки на шляху виправлення.

Звичайно, для усвідомлення гріха і належного покаяння необхідна роз'яснювальна робота – бесіда, проповідь, а також можливість відправлення богослужінь. Тому слід визнати, що для ефективності ресоціалізації присутність священика у місцях позбавлення волі вкрай необхідна.

Принагідно наголосимо, що визначна роль в новаторських дослідженнях філософсько-правових засад теорії та практики пенітенціарії належить відомому вченому-пенітенціаристу Георгію Опанасовичу Радову. Саме у 90-ті роки минулого століття колектив Київського інституту внутрішніх справ під його керівництвом започаткував основи сучасного бачення пенітенціарної ідеї. Г. О. Радов спільно з колегами-однодумцями О. В. Бецою, М. В. Климовим, В. М. Синьовим, О. П. Северовим, С. Я. Фаренюком та багатьма іншими вперше на пострадянському просторі визначили новий вектор руху пенітенціарної системи у майбутнє [3–5 та ін.]. Принагідно зазначити, що Г. О. Радов та його послідовники особливий акцент в підготовці сучасного пенітенціариста робили на вивченні історичної спадщини становлення системи виконання покарань [2–11 та ін.]. Цей досвід буде цілком доречно запровадити і корпорації духовних шкіл в ракурсі підготовки майбутніх богословів до пастирської діяльності в пенітенціарній установі.

Особливим оптимістичним чинником сьогодення в подальшій розробці зазначеної ідеї є діяльність

вчених Інституту кримінально-виконавчої служби, спрямованої на впровадження сучасних реформаторських започаткувань у повсякденну практику діяльності пенітенціарної установи [1].

В якості позитивного прикладу роботи корпорації духовних шкіл зазначимо, що в межах вивчення низки навчальних дисциплін розглядається питання пастирської опіки засуджених. Опановуючи знаннями з морального богослов'я, майбутні священнослужителі пізнають Слово Боже, звернене до тих, хто перетнув межі принципів моралі та закону.

Висновки. Засвоєння знань соціальної роботи Церкви сприяє пізнанню арсеналу практичних умінь взаємодії з людиною, яка потребує наставницької допомоги. Вивчення пастирської психології сприяє пізнанню внутрішнього світу душі. Відповідно головній ідеї педагогіки, як навчальної дисципліни в контексті духовної освіти, де пастир – це соціальний педагог, ряд тем присвячено педагогічним засадам ресоціалізації людини в місцях позбавлення волі. Підкреслимо, досягнення вагомих результатів ресоціалізації засуджених можливе лише за умови спільних зусиль всього суспільства, зокрема, служителів Церкви й Закону.

Вважаємо за можливе закінчити статтю словами вихованця Київської духовної семінарії Марінова В'ячеслава, висловлені ним у творі «Пастир і засуджений».

«У в'язниці був, і ви прийшли до Мене». Ці слова Ісуса Христа дають обґрунтування пастирському служінню, як одному із важливих напрямів діяльності Церкви. Діяльність священика в пенітенціарному закладі може принести особливий

духовний результат, бо лише він відчуває, що засуджений підходить до нього внутрішньо пригніченим, а йде зовсім іншим. У нього з'являється світло в очах і посмішка на обличчі. У

такі хвилини кожен пастир відчуває, що Господь приймає їхнє каяття і вказує на дорогу покаяння.

Список використаних джерел

1. Богатирьов І. Г. Українська пенітенціарна наука: монографія. Харків: Харків юридичний, 2008. 294 с.
2. Бентам Ієремія. Паноптика : Репринтне видання. Випуск III-IV / Радов Г. О. (відп. за вип.). Київ: РВВ КІВС при НАВС, 1998. 60 с. (Сер.: Бібліотечка «Антологія пенітенціарної думки». З колекції зібрань Г. Радова).
3. Радов Г. О. «Доктринальна модель закону «Про пенітенціарну систему України». *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. № 1(2). 1997. Щорічний бюлетень Київського інституту внутрішніх справ. Київ: РВВ КІВС, 1997. С. 11–53.
4. Радов Г. О. Формування духовності засуджених у контексті пенітенціарного процесу. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. № 1(3). 1998. Щорічний бюлетень Київського інституту внутрішніх справ. Київ: РВВ КІВС, 1998. С. 39–48.
5. Радов Г. О. Пенітенціарна ідея: Думки на тему. Київ : МП «Леся», 1997. 288 с. Бібліограф. С. 278–286. 5000 пр. ISBN 966-7166-18-х.
6. Романенко О. В. Пенітенціарна функція демократичної правової держави та роль громадянського суспільства в механізмі її реалізації: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2004. 19 с.
7. Тальберг Д. И. Тюремная литература и тюремноеведение. Сочинения. М.: Универ. Типография, 1876. 64 с.
8. Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України: в 2 т. Т. 1. Ч. 1. / упоряд. Г. О. Радов, І. І. Резнік; КІВС. Київ : РВВ КІВС, 1998. 414 с. 1000 пр. – ISBN 966-95484-0-3.
9. Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України: в 2 т. Т. 1. Ч. 2. / упоряд. Г. О. Радов, І. І. Резнік; КІВС. Київ: РВВ КІВС, 1998. 402 с. 1000 пр. ISBN 966-95484-0-3.
10. Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України: в 2 т. Т. 2. Ч. 1. / упоряд. Г. О. Радов, І. І. Резнік. Київ: ВД «Говард Пресс», 1999. 456 с. 500 пр. – ISBN 966-95484-0-3.
11. Ягунов Д. В. Державне управління пенітенціарною системою України: механізми ресоціалізації засуджених: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 25.00.02. Одеса, 2004. 20 с.

M. Suprun,

Professor;

Hierodeacon Mitrofan (Bojko),

*student of Master's department
of Kiev Theological Academy;*

CONVICTED PERSON'S REPENTANCE AS A GUARANTEE OF HIS RE-SOCIALIZATION SUCCESS: CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTIC

The nature and the concept of «repentance» of convicted person and the forming factors of his resocialization process in the conditions of penitentiary insti-

tution and in the post-penitentiary period are investigated and defined in the article.

The sources of research problem in various fields of knowledge: theology, philosophy, history, law, literature are analyzed. The actuality of scientific research in different historical periods of human development is noted. Examples of successful search for a positive solution to human problems by appeal to God in national and foreign practice of interaction between the Church and penal institutions are given.

The definition's interpretation of «person's repentance» in interdisciplinary scientific perspective is disclosed. The interpretation of the God's Word in the human sense of repentance for their sins before the Creator is exposed.

The attention is paid to the experience of the corporation of Religious schools training for future priests to the pastoral care of convicts in prison. In particular, the fragments of students' of the Kiev Theological Seminary and Academy creative works «Pastoral care in prison», in the sense that they express their vision resocialization of convicts by means of pastoral assistance search of answers to vital questions of life are given.

The attention is focused on the elaboration of joint actions of ministers of the Church and the penitentiary system on mechanisms for providing common vision of person's repentance in prison.

The concept of «repentance» as a complex problem of theory and practice of Penitentiary, which has become the subject of representatives' joint research of contemporary theological and penitentiary science is determined.

Key words: *repentance; Penitentiary; human being; person; convict resocialization.*

Надійшла до редакції 25.09.201